

A pártrendszerőről*

A 2004-es parlamenti választások eredménye egy újabb politikai fordulat lett, amely eddig a harmadik. Ez a fordulat minden bizonnyal fontos a romániai politikai élet dinamikája szempontjából, és érdekes a terület elemzői számára. A politikai hatáson túl azonban a legutóbbi választások elsőrendű nyersanyagot szolgáltatnak egy másik, legalább annyira fontos terület, a pártok választások utáni konfigurációja elemzéséhez. A jelen vizsgáldás erre tesz kísérletet, a politikatudományokban elismert módszer – a pártok tulajdonképpeni száma (N index)¹ – alkalmazásával.

Természetesen a pártok jelenlegi, tényleges számának a kiszámításával szeretném kezdeni, a művelet azonban, mint hamarosan meglátjuk, nem minden nehézség nélkül való. Általában ezek a nehézségek akkor jelentkeznek, amikor pártkoalíciókkal is számolnunk kell, mivel meg kell határozni, hogy azokat miként számoljuk, Románia pedig ennek egy esete. Az Arend Lijphart által javasolt megoldás – egy átlag kiszámítása a kialakult pártok két tényleges száma között, az első számításban a szövetséges pártok független pártok, a másikonban egységes pártok – ugyan racionálisnak tűnik, de nem mindig a legszerencsésebb módszer, amint azt maga a szerző is elismeri. Véleményem szerint a döntő tényező a parlamentben képviselt pártok viselkedésének a kritériuma, ezt a kritériumot pedig a pártkoalíciók kiszámítására használom. Az összehasonlítás kedvéért azonban Lijphart módszerét is fogom használni. Másrészt a szimmetrikus és kongruens parlamentek esetében jogos lenne az N index értékének csak az egyik kamara pártösszetétele alapján történő megállapítása, ugyanis ennek a módszernek az az előnye, hogy megkönnyíti a számítást. Romániának ilyen jellegű parlamentje van, azonban az a szerep, amelyet a képviselőházban a nemzeti kisebbségek csoportja játszik a jelen törvényhozási folyamatban, arra készítet, hogy ezúttal számításba vegyem mindkét parlamenti kamara összetételét azzal a pontosítással, hogy a kisebbségek csoportját egységes pártként kezelem.

A metodológiai konvenciók megállapítása után számítsuk ki a pártok tényleges számát a 2004. novemberi választások eredményeiből kiindulva. Amint azt tudjuk, az első helyen a PSD+PUR Nemzeti Unió (a szociáldemokraták és humanisták szövetsége) volt, amely a szavazatok 37,17%-át szerezte meg a szenátusban, és 36,80%-át a képviselőházban. A második

* *Forrás:* Alexandru Radu: Ce fel de sistem partidist? *Sfera Politicii* 116–117/2005. 4–7.

helyet az PNL-PD (a Nemzeti Liberális Párt és a Demokrata Párt) szövetség nyerte el, 31,81%-kal a szenátusban és 31,49%-kal a képviselőházban. Még két további politikai alakulat jutott be a parlamentbe, de nagy különbséggel az első kettőhöz képest: a PRM (Nagy-Románia Párt) - 13,65%, illetve 13,0%-kal - és az RMDSZ - 6,21%, illetve 6,20%-kal. Nézzük meg közelebbről ezt a pártkonfigurációt.

A szavazatok alapján, és főként a választási magnitúdó és küszöb hatására mind a négy parlamenti formáció a kapott szavazatokhoz képest a mandátumok számának az átértékelését élte át, 1%-tól 4%-ig. Emellett a magyaron kívüli nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok 18 szervezete a választási törvény értelmében egy-egy helyet kapott a képviselőházban. Ily módon a választások eredményeként létrejött parlamenti pártstruktúra a következő:

Képviselőház - az 5 pártból összetevődő pártstruktúraⁱ

	Mandátumok	
	Szám	%
PSD+PUR szövetség	132	39,76
PNL-PD D.A. szövetség	112	33,73
PRM	48	14,46
RMDSZ	22	6,63
Kisebbségek	18	5,42
Összesen	332	100

ⁱ A nemzeti kisebbségek csoportja nélkül a PSD+PUR a 314 összes mandátum 42,04%-ával, a PNL-PD szövetség 35,67%-ával, a PRM 15,29%-ával és az RMDSZ 7,01%-ával rendelkezik.

Szenátus - a 4 pártból összetevődő pártstruktúra

	Mandátumok	
	Szám	%
PSD+PUR szövetség	57	41,61
PNL-PD D.A. szövetség	49	35,77
PRM	21	15,33
RMDSZ	10	7,30
Összesen	137	100

Ha a mandátumok parlamenti leosztásához viszonyítva számítjuk ki a pártok tényleges számát, a következő értékeket kapjuk: $N=3,34$ tényleges

párt a képviselőházban, illetve $N=3,03$ tényleges párt a szenátusban, azaz az egységek átlaga így 3,19. Szeretném kihangsúlyozni, hogy amint azt már jeleztem, a nemzeti kisebbségek 18 képviselőjét egységes politikai pártként vettem számításba. De még ha ezen képviselők mindegyikét egy-egy különálló párt képviselőiként kezelném is, a helyzet nem változna radikálisan.²

A mandátumok illetően leosztása azonban teljes mértékben elméleti, akárcsak az ily módon kiszámított N index. A valóságban más a helyzet. Először is a parlamenti pártok száma ennél nagyobb: a szenátusban 5, a képviselőházban 6 politikai párt van, ezeket a nemzeti kisebbségek csoportosulása egészíti ki. Ennek oka, hogy egyrészt a parlamentben a PSD+PUR szövetséget alkotó, de különálló pártok vannak, másrészt a D.A. szövetségnek csak a szenátusban van egységes parlamenti csoportja, a képviselőházban külön van a liberálisok, valamint a demokraták parlamenti csoportja. Statisztikailag a helyzet a következőképpen adható vissza:

Képviselőház - az 5+2 pártból összetevődő pártszerkezetⁱⁱ

	Mandátumok	
	Szám	%
PSD	113	34,04
PUR	19	5,72
PNL	64	19,28
PD	48	14,46
PRM	48	14,46
RMDSZ	22	6,63
Kisebbségek	18	5,42
Összesen	332	100

ⁱⁱ A nemzeti kisebbségek csoportja nélkül a PSD a 314 összes mandátum 35,99%-ával, a PUR 6,05%-ával, a PNL 20,38%-ával, a PD 15,29%-ával, a PRM szintén 15,29%-ával és az RMDSZ 7,01%-ával rendelkezik.

A mandátumok valós leosztása a parlament teljesen más pártösszetételére utal, amely a pártok másfajta viszonylagos hatalmán alapul, főként a képviselőház esetében. Ilyen értelemben kiemelkedő aránytalanság figyelhető meg a PSD és a következő párt, a PNL között, mint ahogy aránytalanságra utal a PD-nek a PRM-vel azonos szintre való helyezése is. Más szavakkal: a ház szerkezete kisebbségi és kiegyensúlyozatlan. Ez megfelel a domináns párttal rendelkező pártformátum standardjainak. A

szenátusban fennáll a parlamenti egyensúly, azonban megfordul az első két hely, a D.A. szövetség 3 mandátummal (azaz 1,73%-kal) előzi meg a PSD-t. Összességében két, különböző politikai szerkezettel rendelkező kamaráról beszélhetünk, bár mindkettő ugyanannak a választásnak az eredménye.

Szenátus - a 4+1 pártból összetevődő pártszerkezet

	Mandátumok	
	Szám	%
PSD	46	33,58
PUR	11	8,03
PNL-PD D.A. szövetség	48	35,77
PRM	21	15,33
RMDSZ	10	7,30
Összesen	137	100

Az N indexet ezen feltételek szerint kiszámolva a következő értékeket kapjuk. A képviselőház esetében 4,88 tényleges párról beszélhetünk, tehát ezek száma 1,5 egységgel növekedett. A szenátus esetében $N=3,63$ tényleges párról beszélhetünk, a növekedés visszafogottabb, bár jelentős, 0,5 egységnyi. Az átlagot kiszámolva az N index értéke a teljes parlament esetében 4,26 tényleges párt, azaz az előbbi esethez képest egy egységgel nagyobb.

Mégis, pusztán a parlamenti csoportok összeszámolása, függetlenül attól, hogy azok azonosulnak-e vagy sem a választáson versenyben levő politikai egységekkel, nem adhatja meg a keresett választ. Ez annak tulajdonítható, hogy, amint az elején azt megállapítottuk, a pártrendszer konfigurációja szempontjából a parlamenti csoportok viselkedése is fontos, főként azoké, amelyek politikai vagy választási koalíciókból jöttek létre. Sartori szavaival nemcsak a rendszer formátumára, hanem annak mechanikájára is tekintettel kell lennünk. Ha így járunk el, megállapíthatjuk, hogy Románia esetében két különböző helyzetről beszélhetünk a két fő választási csoport, a PSD+PUR szövetség és a PNL-PD D.A. szövetség viszonylatában. Egyrészt adva lévén, hogy a PSD ellenzékben van, a PUR pedig hatalmon, nyilvánvaló, hogy a két párt nem politikai szövetségeként működik, így megalapozott a külön parlamenti csoportokként történő kezelésük. Másrészt, habár külön politikai csoportokat jelentenek a képviselőházban, a liberálisok és a demokraták összehangoltan viselkednek, a szövetséges pártokra jellemző, sajátos magatartásuk van, és ilyenekként egységes politikai tényezőkné tekintjük őket, azaz csak egyszer számítjuk mind a képviselőház,

mind a szenátus tekintetében. Ami a nemzeti kisebbségek csoportját illeti a képviselőházban, újra csak egyszer számíthatnak, mivel, amint azt a gyakorlat mutatja, a politikai viselkedés szempontjából egységes csoportról van szó. Ennek következtében a parlament pártösszetétele a következőképpen módosul:

Képviselőház - az 5+1 pártból álló szerkezetⁱⁱⁱ

	Mandátumok	
	Szám	%
PSD	113	34,04
PUR	19	5,72
PNL-PD D.A. szövetség	112	33,73
PRM	48	14,46
RMDSZ	22	6,63
Kisebbségek	18	5,42
Összesen	332	100

ⁱⁱⁱ A nemzeti kisebbségek csoportja nélkül a PSD+PUR a 314 összes mandátum 42,04%-ával, a PNL-PD szövetség 35,67%-ával, a PRM 15,29%-ával és az RMDSZ 7,01%-ával rendelkezik.

Szenátus - a 4+1 pártból álló szerkezet

	Mandátumok	
	Szám	%
PSD	46	33,58
PUR	11	8,03
PNL-PD D.A. szövetség	49	35,77
PRM	21	15,33
RMDSZ	10	7,30
Összesen	137	100

Ezen feltételek mellett az N index értéke változatlan a szenátus esetében ($N=3,63$), azonban a pártok tényleges száma a képviselőházban 4,10 egység lesz, így az N átlaga 3,87 tényleges párt.

Végül vizsgáljuk meg, mi lesz az eredmény, ha a Lijphart által javasolt megoldást alkalmazzuk, amely, ismétlem, a pártok tényleges számának a kétféle módon történő kiszámítását feltételezi, az egyik szerint a PSD és a PUR, valamint a PNL és a PD egységes pártok, a másik számításban szerepelnek a képviselőház és a szenátus összes, de facto parlamenti cso-

portjai, majd e két szám átlagának a kiszámítására kerül sor. Az eredmény 4,11 tényleges párt a képviselőház, és 3,33 tényleges párt a szenátus esetében, azaz a teljes parlamentre 3,72 tényleges párt átlagot kapunk.

Összefoglalva: a választások utáni pártkonfigurációra az N index négyféle értéksort számíthatjuk ki különböző módokon.

Az N index értékei

	N			
	Képviselőház	3,34	4,87	4,10
Szenátus	3,03	3,63	3,63	3,33
Parlament	3,19	4,26	3,87	3,72

A fenti számításokból a harmadik N értéksort tartom érvényesnek, azzal a megjegyzéssel, hogy a hasonló értékeket eredményező Lijphart-módszer is elfogadható. Következésképpen a 2004-es választások után a román pártrendszerben 3,87 tényleges pártról beszélhetünk.

Az N index értékének a megállapítása után a következő lépés a pártok tényleges számának az alakulását tartalmazó táblázat kiegészítése a teljes posztkommunista időszakra vonatkozóan. Ugyanazokat a metodológiai konvenciókat alkalmazva a következő dinamikát állapíthatjuk meg:

	N		
	Képviselőház	Szenátus	Parlament
1990	2,01	1,63	1,82
1992	4,42	4,75	4,58
1996	3,94	3,84	3,89
2000	3,54	3,23	3,38
2004	4,10	3,63	3,87
Átlag	3,60	3,42	3,51

Az N index aránya az 1990–2004-es időszakra 3,51 tényleges párt. Ezzel Románia megtartja pozícióját a kortárs demokráciák térképén, Csehországhoz közel, valamint Franciaország és Izland között helyezkedve el, ami nem egy meglepő tény.

Ezzel szemben az N index hirtelen növekedése figyelhető meg 2004-re, a 2000-es évvel szemben 0,5 tényleges párttal többről beszélhetünk, amely

az 1996-os évnek felel meg. Elméletileg és szigorúan a tényleges pártok számát tekintve úgy tűnhet, hogy a pártrendszer visszatér az 1996-os szerkezethez. Nézzük meg azonban, hogy a 2004-es pártkonfiguráció valóban visszatérést jelent-e az 1996-oshoz, és ha igen, milyen mértékben.

Az 1996-os választásokon az akkori első parlamenti alakulat, a CDR (Román Demokrata Konvenció) a képviselőház mandátumainak a 35,57%-át, a szenátus mandátumainak a 37,07%-át nyerte el, azaz a mandátumok 36,32%-át. A második alakulat, a PDSR (Román Szociáldemokrata Párt) a képviselőház helyeinek a 26,53%-át, illetve a szenátus helyeinek a 28,76%-át szerezte meg, amely 27,60%-ot jelent. A teljes parlamentre nézve az együttes többségük 63,92%-os, a közöttük levő különbség pedig 8,72% volt. Ezeknek a számoknak az alapján a pártrendszer beilleszthető az egy vezető párttal rendelkező többpártrendszer határai közé, még ha nem is a kategória standardjai szerint. 2004 őszén a D.A. szövetség és a PSD+PUR szövetség közötti parlamenti vetélkedés nyilvánvalóvá tette a rendszer dualista tendenciáját, amely a posztkommunista Romániában eddig még nem tapasztalt helyzetet jelent. Valóban, az előző választásoktól eltérően 2004-ben az állampolgárok szinte egyenlő mértékben osztották el szavazataikat két, viszonylag erős politikai formáció között. A parlamentben az első két formáció fölénye együttesen 68,56%-ra nőtt, ezzel párhuzamosan a közöttük levő különbség lecsökkent 1,25%-ra. Azaz, míg 1996-ban a rendszer szabálya a domináns párté volt, amelyet a 2000-es választások is megerősítettek, 2004-ben a rendszer szabálya a politikai színtér kiegyensúlyozottsága. A legutóbbi választások mégis újratermelték a többpártrendszert. Tulajdonképpen a 2004-es választások abban hoztak újat, hogy a második politikai erő súlya jelentős mértékben megnőtt, azaz a többpártrendszer kiegyensúlyozódásáról és nem restrukturálódásáról beszélhetünk. Cristian Pîrvulescu szavaival: a pártrendszer tendenciája „az egy párt által dominált többpártrendszertől a bipoláris többpártrendszer felé tart”.³

A fenti következtetés egyben válasz a Cristian Predával folytatott, a posztkommunista Románia pártrendszerével kapcsolatos tudományos vitára.⁴ Szeretném röviden felidézni, hogy az 1990–2000-es időszak pártrendszerét elemezve Preda a pártrendszer drámai instabilitására következtetett,⁵ az én véleményem ezzel szemben mérsékeltebb volt, mivel meglátásom szerint 1992 óta a pártrendszer jobbulási tendenciája érzékelhető, amelyet az *N* index értékének a folyamatos csökkenése jelez. Ugyanakkor amellet foglaltam állást, hogy halasszuk el az ítélet kimondását a 2004-es év végi parlamenti választásokig, amely 1990-től számítva az ötödik. Bizonyos értelemben paradox módon a választási eredmény mindkettőnknek igazat látszik adni, mivel egyrészt megmaradt a többpártrendszer, másrészt az *N* index értéke 0,5 tényleges párttal nő. A többpártrendszer bipolarizáló-

dása azonban véleményem szerint a román pártrendszer megerősödése mellett felhozható érv.

Végül, anélkül, hogy ezt bővebben kifejtsem, azt gondolom, hogy a pártrendszer dinamikájának a kérdését egy más szempont kiegészítése. Miről is van szó? Láttuk, hogy az N index kiszámításakor figyelembe kell venni a választásokon résztvevő koalíciós pártok választások utáni viselkedését. A metodológiai nehézségeken túl nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy a valóságban a román pártrendszer két szinten szerveződik: egyrészt a pártok koalíciója/szövetsége szintjén, másrészt a tulajdonképpeni parlamenti pártok/csoportok szintjén. A helyzet tulajdonképpen az egész poszt-kommunista időszakra jellemző, mivel az 1990-es év kivételével a romániai parlamenti választások legalább egyik fő jelöltje pártkoalíció volt. George Voicu ezt a sajátosságot a pártrendszer „hibájának” nevezi,⁶ amely tulajdonképpen a rendszer többpártúságának a legfőbb oka. Ráadásul a „koalíciós hiba” a kelet-európai pártrendszerek szabályát jelenti, amelyet különböző formában felfedezhetünk mind azokban a poszt-kommunista országokban, amelyeknek a fejlődése stabilnak mondható, mind azokban, amelyeket nagyobb fokú instabilitás jellemez. Ilyen értelemben szükségesnek tartom felülvizsgálni, hogy a klasszikus, a nyugati országok tapasztalatai által eredményezett tipológiák milyen mértékben feleltethetők meg a keleti országok pártjainak a valós strukturálódásának. Amint általában ezeknek a már elégséges számú választáson átesett országoknak, és főként Romániának a tapasztalata tanúsítja, a nyugatiakhoz képest sajátos pártformációk körvonalazhatók.

Fordította: Incze Éva

Jegyzetek

¹ Az alkalmazott képlet: $N=1/\pi^2$.

² Ebben az esetben $NC=3,37$, $NP=3,20$.

³ C. Pîrvulescu: „Competiție și bipolarizare” (Verseny és bipolaritás). *Sfera Politicii*, 2004/110–111. sz.

⁴ Lásd A. Radu: „Despre sistemul de partide românesc” (A román pártrendszeréről). *Sfera Politicii*, 2004/108. sz.

⁵ Részletesen lásd C. Preda: *România postcomunistă și România interbelică (A poszt-kommunista Románia és két világháború közötti Románia)*. Meridiane Kiadó, Bukarest,

2002., vagy uo.: Sistemul de partide și familiile politice din România postcomunistă (Pártrendszer és politikai családok a posztkommunista Romániában). In J.-M. De Waele: *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est (Politikai pártok és demokrácia Közép- és Kelet-Európában)*. Humanitas Kiadó, Bukarest, 2003.

⁶ Lásd G. Voicu: *Pluripartidismul o teorie a democrației (A többpártrendszer: a demokrácia elmélete)*. ALL Kiadó, Bukarest, 1998.